

RED. PELLE SNICKARS & PER STRÖMBÄCK

UTKOMMER
15 SEPTEMBER

MYTEN INTERNET

LISA EHLIN PAUL FRIGYES MARIAM KIROLLOS

ROBERT LEVINE HELIENNE LINDVALL ANDERS R. OLSSON ANDERS RYDELL

MYTEN₃
INTERNET

© Pelle Snickars & Per Strömbäck, 2012

Volante förlag, 2012

All previously published papers were reproduced
with permission from the publisher.

Cover design by xxx

Printed by xxx.

ISBN xxx

PELLE SNICKARS & PER STRÖMBÄCK

MYTEN INTERNET

Volante förlag, 2012

“On the one hand information wants to be expensive, because it’s so valuable. The right information in the right place just changes your life. On the other hand, information wants to be free, because the cost of getting it out is getting lower and lower all the time. So you have these two fighting against each other.”

- Stewart Brand

MEDVERKANDE SKRIBENTER

PER STRÖMBÄCK

"Nätet, Staten och Kapitalet"
Myten om den farliga staten

ROBERT LEVINE

"Snålskjuts"
Myten om affärsmodellen

MARIAM KIROLLOS

"Revolutionen bortom 140 tecken"
Myten om twitter-revolutionen

ANDERS RYDELL

"Gud är en hacker"
Myten om den neutrala koden

ANDERS R OLSSON

"Vem är Storebror?"
Myten om integriteten

LISA EHLIN

"Den flyktiga användaren"
Myten om det spontana skapandet

PAUL FRIGYES

"Profitens profeter"
Myten om idealismen

HELIEENNE LINDVALL

"Oansvariga utgivare"
Myten om det fria ordet

PELLE SNICKARS

"Öppet slut"
Myten om öppenheten

FÖRORD

Den digitala utvecklingen är vår samtids mest centrala fråga. Digitaliseringen har förändrat människors liv, vårt arbete och umgänge, ja, hela samhället. Vi har fått en mängd nya förkortningar – från HTML till FRA – och världen har krympt. Medievärlden har förändrats drastiskt på mycket kort tid, politiken likaså, med nya partier och opinionsbildning. Vad som kommer efter kommentarsfältsdebatter, bloggövningar och social mediehajp vet ingen. Klart är dock att internet är här för att stanna, kanhända för evigt. Vi talar ofta om digitaliseringen som något som vi står inför, men vi har faktiskt levt med internet i två decennier och vet vid det här laget ungefär vad det innebär, dess enorma fördelar – men också vilka nackdelar internet fört med sig. Nätutvecklingen visar dock inga tecken på att avstanna. Digitaliseringen berör alla, men i debatten hänvisas ofta till experter; att man måste ”förstå” ny teknik är ett teknikdeterministiskt paradigm som exkluderar många av dem som berörs av förändringarna. Digitaliseringen handlar inte om förkortningar, frekvenser och bandbredd, det handlar om samhället och rentav livet självt. Därför är det hög tid att granska de idéer och föreställningar som ligger bakom hur vi talar om digitaliseringen: vad innebär egentligen begrepp som ”frihet”, ”öppenhet” och ”integritet”, hur påverkar de vår idéer om teknik, och vilka intressen gynnas egentligen av rådande föreställningar?

Myten om internet är både en samtida diskurskritik av internet, och en nätskeptisk antologi. Vår förhoppning är att den ska inspirera och ge nya perspektiv i debatten om digitaliseringen. Denna skrift är ett särtryck ur antologin *Myten om internet*. Den fullständiga boken publiceras i september 2012 och innehåller bland annat:

- Myten om upphovsrättens död, av Robert Levine (författare till *Free Ride*)
- Myten om twitter-revolutionen, av Mariam Kirillos (egyptisk demokratiaktivist)
- Myten om yttrandefriheten, av Helienne Lindvall (krönikör *The Guardian*)
- Myten om integritet, av Anders R Olsson (författare, journalist och debattör)
- Myten om den neutrala koden, av Anders Rydell (författare till *Piraterna – de svenska fildelarna som plundrade Hollywood*)
- Myten om idealismen, av Paul Frigyes (frilansjournalist)

www.mytenominternet.se

STOCKHOLM, JUNI 2012

PELLE SNICKARS & PER STRÖMBÄCK

Myten om internet har gjorts möjlig genom stöd från Medieföretagen.

Nätet, Staten och Kapitalet
MYTEN OM DEN FARLIGA STATEN

PER STRÖMBÄCK

”Det går inte att stoppa tekniken” är ett av de vanligaste uttalandena om internet. Så uttalade sig till exempel flera av kandidaterna i EU-parlamentsvalet 2009 oavsett politisk färg och samma åsikt har förts fram i den våren 2012 aktuella debatten om telebolagens blockering av Skype och annan så kallad IP-telefoni i mobilnäten. För att inte nämna alla pirater som använt argumentet som alibi för fri fildelning. Tanken att reglering av internet hotar själva dess själ och att staten i sig är ett hot mot nätets frihet ligger nära, ofta med polisstat av kinesisk modell som skräckscenari. Så jämförde Googles styrelseordförande Eric Schmidt i ett tal i London våren 2011 blockering av piratsajter med Kinas internetpolitik och menade att det vore ett hot mot yttrandefriheten. Man kan förstås tycka att det är ironiskt med tanke på att just Google fått kritik för sitt samarbete med just Kinas regim, men det är en bra illustration av den filosofi som säger att reglering är ett sluttande plan.

Den gemensamma nämnaren för dessa uppfattningar är att utvecklingen styrs av yttre krafter, marknaden och tekniken, som människan inte riktigt förstår och inte bör försöka påverka. Varje initiativ att reglera internet, oavsett skäl, hotar att störa dessa goda krafter. Håller det för en närmare granskning?

I ett berömt citat sade Jan Stenbeck, det förra seklets *enfant terrible* i det svenska näringslivet, att politik slår ekonomi men teknik slår politik. I nästa andetag började han sända TV3 från England via satellit och tog därmed det första steget mot privata etermedier i Sverige. Men satelliten han utnyttjade var inte bara modern ingenjörskonst utan också

en vision om samhället: det var science fiction-författaren Arthur C Clarke som beskrev principen för kommunikationssatelliter 1945, två decennier innan de blev verklighet. Man kan säga att teknik slår politik, men kultur slår teknik. Listan på exempel kan göras lång: da Vincis helikopter, Jules Vernes ubåt, William Gibsons visioner för internet, Neal Stephenson beskrivning av online-världar i *Snow Crash* (två decennier före *Second Life* och *World of Warcraft*). Tekniken bärs fram av idéer, inspireras av konstnärliga visioner. Det är en stark kontrast mot den teknikdeterminism som Jan Stenbeck uttryckte och som ofta präglar dagens diskussion om digitala medier, som den ofta framförda uppfattningen att bara den som "förstår" ny teknik har en åsikt som räknas. Googles Eric Schmidt igen: "Internet är det första som människan skapat som människan själv inte kan förstå." Den som starkast formulerat den här tanken är den amerikanske författaren och nätvisionären Kevin Kelly. Som grundare till tidskriften *Wired* är han en av de personer som haft starkast inflytande på filosofin kring teknikutvecklingen. I sin bok *What Technology Wants* beskriver han teknikutvecklingen som en ofrånkomlig, förutbestämd process, det är teknikdeterminism som fundamentalism, teknik som högre makt. Här skymtar Silicon Valleys hippie-arv fram, inte minst Apples Steve Jobs har förkroppsligat kombinationen av management och flower power. Tekniken är inte bara kapitalism utan också religion, komplett med skapelsemyt (Kelly) och löfte om evigt liv: futuristen Ray Kurzweil är förgrundsfigur för en rörelse som utgår från att de allt tätare teknikrevolutionerna ska nå en punkt, "singulariteten", när innovationerna sker så snabbt att de blir oändliga. Då kommer människan också att få evigt liv, genom att hennes medvetande kan föras över på en dator som är lika avancerad som en mänsklig hjärna eller genom att injicera pyttesmå robotar, "nanobots", som lagar trasiga celler och DNA så att kroppen inte bryts ned av ålder. Detta kan också kallas transhumanism, att genom teknik bli något mer än människa. Kurzweil är ingen dåre, han har gjort en stor förmögenhet på att förutse aktierörelser på börsen och tagit emot pri-

ser av tre amerikanska presidenter. Nu lever han så hälsosamt som det är möjligt för att överleva tills singulariteten inträffar, kanske så tidigt som 2025 (Kurzweil är född 1948). Efter en intervju med Ray Kurzweil i Wired häromåret kommenterade en insändarskribent syrligt ”om Kurzweil tror att en tillräckligt snabb dator kan ta över hans hjärna, betyder det att han också tror att en stickningsmaskin som gör riktigt många vantar kommer att förvandlas till hans mormor?”. Det är både symboliskt och ironiskt att en rörelse som i grunden hyllar förnuftet kommer att tro på fenomen som ligger väldigt nära kristen tron. Jan Stenbeck kunde ha lagt till att religion slår teknik.

Det finns igen teknisk nödvändighet som säger att avancerade telekommunikationer måste fungera som dagens internet. Tvärtom finns många exempel på alternativa strukturer. Mest känt är kanske det franska systemet Minitel – en liten dataterminal som liksom telefonen fanns i alla franska hushåll under åttiotalet och som kunde användas för saker som att beställa tågbiljetter eller ta reda på telefonnummer. Inte så olikt vad vi ofta gör på webben idag. Systemet hade klara brister, det var begränsat till Frankrike, det var starkt centraliserat och svårt att uppgradera. Jämfört med dagens internet där ett stort antal aktörer (offentliga, privata, ideella, akademiska) utvecklar tjänster, infrastruktur och hårdvara, framstår Minitel som den återvändsgränd det var. Men det är också ett exempel på att dagens struktur inte nödvändigtvis är den slutgiltiga. Mobilnätet i Japan visar också på en annan sorts infrastruktur. De japanska mobiltelefonerna var länge överlägsna de i väst. Man hade 3G-lurar långt före oss. Den höga befolkningstätheten kräver att masterna står tätt och då behövs inte lika starka sändare i telefonerna, kapaciteten kan istället användas till större skärmar och fler funktioner vilket passar bra med tanke på att japanska skrivtecken skiljer sig från de alfanumeriska tecken vi är vana vid. De japanska telebolagen (tre aktörer dominerar, varav två med offentliga rötter) har själva utvecklat stora delar av de tjänster som de japanska användarna har tillgång till och eventuella tredjepartsprodukter är strikt kontrollerade.

Det är ett mönster som går igen i till exempel japanska Sonys online-speltjänst Playstation Network och det liknar hur Appstore revolutionerat mobiltjänstmarknaden i väst med sina appar, som är ett ganska strikt styrt system med central kontroll och fasta utvecklingsverktyg, betalningsmodeller med mera – i kontrast till exempelvis webben. Den tekniskt öppna struktur som präglar dagens internet är således ingen självklarhet.

Ett annat historiskt experiment med en alternativ ordning var Xanadu, som liksom webben byggde på hypertextlänkar. Det grundades redan 1960 men släpptes först 1998 efter många år av problem och var då redan utkonkurrerat av www. Det intressanta med Xanadu var att det hade ett ambitiöst regelsystem med 17 grundteser som bland annat omfattade skydd mot skadlig kod, ansvarigutgivarskap och prislappar på innehåll. Många av de problem som webben lider av med anonymitetens baksidor, virus och svårigheten att ta betalt för material förutsågs alltså i Xanadu-projektet. Det stupade på att det var alldeles för komplext, i kontrast till www:s effektiva enkelhet, men det visar också att de problem som vi brottas med idag var kända långt innan webben blev till. Den amerikanske datorforskaren och ingenjören Vannevar Bush beskrev 1945 det första hypertextsystemet kallat Memex, som kom att ligga till grund för webben men som även omfattade subjektiva länkspår, det vill säga möjligheten att följa vad andra läst (jämför med dagens automatiska rekommendationer i till exempel webbhandel: ”andra som köpte denna bok köpte också...”).

Tvärtemot vad teknikdeterminismen antyder, finns det inget som säger att de principer som idag styr internet är eviga. Teknikutveckling, lagar och investeringsbeslut kan leda till att nya principer ersätter dagens och det är fullt rimligt att morgondagens telekommunikationer skiljer sig kraftigt från dagens. Och offentliga beslut och -investeringar driver utvecklingen i minst lika hög grad som marknaden.

Internet började som ett forskningsprojekt hos det amerikanska försvarsdepartementet på sextioalet. Fram till dess hade telekommuni-

kationer byggt på principen att koppla ihop telefonledningar med en användare i varje ände, men med Advanced Research Projects Agency Network (ARPANET) prövades för första gången ett annat system: att dela upp innehållet i datapaketen, vart och ett med en adress men utan krav på särskild färdväg. Telefonnätets knutpunkter kunde vara osäkra, reläer kunde sluta fungera oväntat. Genom att dela upp informationen i paket på det här viset var man inte beroende av vissa knutpunkter, utan paketen kunde hitta olika vägar till sitt mål. Den här principen är själva fundamentet i det som idag är internet. Det finns ingen central styrning, all intelligens finns i nätets utkanter. En tanke som på många sätt är präglad av det kalla krigets mentalitet, tänk till exempel på hur kärnvapenbestyckade ubåtar gav förmågan att slå tillbaka oberoende av om hemlandet uttraderats i en atomattack. Men det var inte för att klara kärnvapenkrig som Arpanet konstruerades så här: datorerna och telenätet var helt enkelt opålitliga och genom datapakete-tekniken blev driftsäkerheten bättre.

De första åren användes Arpanet främst för att koppla ihop datorer på amerikanska universitet, men 1975 hade en satellitlänk upprättats till Norge och det amerikanska försvaret tog över driften av nätet. Arpanet utvidgades genom att kopplas ihop med nätverk utvecklade av den amerikanska forskningsmyndigheten National Science Foundation. På åttiotalet standardiserades nätet med det så kallade TCP/IP-protokollet som fortfarande ligger till grund för datatrafiken på internet. Internethistorien är full av svårtydda förkortningar, TCP/IP står för *Transmission Control Protocol* och *Internet Protocol* och utvecklades för att göra det möjligt för universitetens olika datorer och lokala nät att kommunicera trots skillnader i teknik, ålder och design. Därigenom bekräftades och förstärktes principen att allt kvalificerat sker i nätets utkanter, själva internet har ingen central instans utan istället minsta möjliga gemensamma nämnare. Arbetet med TCP/IP-standarden skedde till största delen på DARPA – den avdelning inom försvarsdepartementet som tagit initiativet till Arpanet.

Först i slutet av åttiotalet kom de första kommersiella internetleverantörerna. Internet utvecklades alltså inte av marknadskrafterna, under de första 25 åren var det myndigheter och universitet som drev nätet. Så sent som 1995 avreglerades nätet helt för kommersiell trafik, efter ett lagförslag som brukar tillskrivas vice presidenten Al Gore. Gore hade som senator spelat en viktig roll med en motion kallad Information Superhighway 1991, som med offentliga investeringar i forskning, bland annat webbläsaren Mosaic, lade grunden för nätet kommersiella uppsving under nittiotalet. Även här går mönstret med offentliga medel igen, och även i det USA som ofta beskrivs som strängt marknadsliberalt. Al Gores roll för internet blev med tiden lite av ett skämt i USA, efter en TV-intervju där han sa att tagit initiativet till internet – vilket av många tolkats som att Gore tror att han uppfann nätet. Det stämmer förstås inte, däremot är Gores politiska gärning på området central.

En grundbult i Gores vision för internet är safe harbor-principen som innebär att telebolagen inte behöver ta ansvar för innehållet i den trafik som passerar i deras ledningar, utan enbart har till uppgift att förmedla data. Detta var avvägningen i Digital Millennium Copyright Act (1998), som gav innehållsproducenterna vissa möjligheter att beivra olovlig spridning i utbyte mot ansvarsfrihet för internetoperatörerna. Regeringen Clinton, med Gore som vicepresident, beslutade också om den så kallade Internet Tax Freedom Act som antogs i USA samma år och som förbjuder skatt på internetuppkopplingar och liknande, som till exempel skatt på data som förmedlas via telenätet, e-post, bandbredd med mera. Förutom offentliga investeringar och skyddslagar så har alltså internet även undantag från skattereglerna. Fram träder en bild av offentliga engagemang på många nivåer, det vill säga det rakt motsatta mot uppfattningen att statens närvaro är ett hot mot internet.

Utvecklingen i Europa liknar den amerikanska, det viktigaste europeiska bidraget till det tidiga internet var world wide web. Förutom e-post är www kanske det vi starkast förknippar med internet (även om

appar på senare tid börjat utmana om tätt positionen). Det är hyperlänkar som är kärnan i webben, att klicka på en länk från en sida till en annan. På så vis organiseras stora mängder information, blir sökbar och användbar på ett sätt som liknar den mänskliga associationsförmågan. Webben skapades av en britt vid namn Tim Berners-Lee (numera Sir), som kopplade ihop Vannevar Bushs vision om hypertextlänkar med ett grafiskt gränssnitt och vips var webben född. Berners-Lee var verksam som forskare vid den stora partikelacceleratorn CERN på åttiotalet. Vid den tiden var CERN den viktigaste europeiska knutpunkten för internet och därmed central inte bara för partikelfysiken utan även informationstekniken. Berners-Lee skapade en webbläsare och publicerade världens första webbsida i augusti 1991. CERN finansieras av EU:s medlemsländer (Sverige var 2009 tionde största finansiär med 20 miljoner Euro) och även www är alltså skapat med offentliga medel. Den första bilden som publicerades på webben föreställde för övrigt CERN:s husband Les Terribles Cernettes, ingen dum illustration av innehållets betydelse för teknikutvecklingen!

Också i Sverige var det det allmänna som drev internets utveckling. SUNET heter den svenska föregångaren till internet och det tillkom i det tidiga åttiotalet på initiativ av de statliga myndigheterna Forskningsrådsnämnden (numera Vetenskapsrådet) och Styrelsen för Teknisk Utveckling. SUNET är förkortning för Swedish University computer NETWORK och som namnet antyder band det ihop universitetens datacentraler, 1985 var de 65 till antalet. Under större delen av åttiotalet handlade det främst om terminaler som kopplade upp sig mot universitetsdatorerna, det vill säga inte den dator-till-dator-kommunikation som präglar det vi idag känner som internet. 1988 fick SUNET via det nordiska universitetsnätet Nordunet en länk till Princeton-universitetet i Kalifornien och därmed till internet.

Det var statliga Televerket som levererade tekniken och ledningarna till Sunet, den första kommersiella internetleverantören i Sverige var Swipnet 1991. Fram till 1997 ansvarade Sunet för all trafik mellan de

svenska delarna av internet och omvärlden, först därefter tog kommersiella aktörer över. Utbyggnaden av bredband och mobiltelefoni på den svenska marknaden kan däremot sägas ha drivits av marknadskrafterna, inte minst Bredbandsbolagets erbjudanden till hushållen i slutet av nittiotalet drev fram liknande satsningar av (då ännu helstatliga) Telia, liksom dagens kamp om mobilabbonenterna.

Även privata företag har vuxit fram genom offentliga investeringar. Ericsson är idag kronjuvelen på Stockholmsbörsen och Sveriges viktigaste bidrag till de globala telekommunikationerna. Ericssons kvartalsrapporter påverkar hela börsens värde och påverkar allas våra pensioner. Det finns inget industribolag i Sverige som har större betydelse för den svenska ekonomin och Ericsson har därmed en särställning, till exempel i kontakter med regeringen. Ericsson exporterar telefonväxlar, mobiltelefonanläggningar, internetutrustning och liknande för astronomiska summor. Omsättningen 2011 var 226 miljarder kronor, vilket motsvarar hela socialförsäkringssystemet i Sverige för att göra en jämförelse med statens budget. Företaget började med att konstruera telefoner i slutet på 1800-talet och viktiga kunder var städers och senare länders telefontät, inte minst svenska Televerket. Även om många länders telefonbolag privatiserats under de senaste decennierna så föregicks det av ett helt sekel när Ericssons kunder i första hand var offentliga aktörer. Det var statliga investeringar i Sverige och utomlands som lade grunden för Ericssons framgång.

Statens pengar är avgörande även idag för de kommersiella aktörerna. När Facebook öppnar sin datahall i Luleå är det inte bara det svala klimatet och tillgången på billig och driftsäker elektricitet som avgjort valet av plats. Offentlig finansiering i form drygt 100 miljoner i statligt stöd gör det till en extra förmånlig affär. Det må vara ett privat företag som driver en serverhall i egen regi, men till och med i det fallet spelar offentliga pengar en central roll. Det offentligas roll för investeringar i internets infrastruktur är på intet sätt över och Luleå är givetvis inget isolerat exempel, tvärtom kan stora företag ofta ställa krav på lo-

kala regeringar att ställa upp med subventioner vid större etableringar.

Även om internetabonnemangen i Sverige idag säljs av privata aktörer, är själva ledningarna i hög grad i offentlig ägo. Staten äger alltså 37,3% av aktierna i Telia Sonera, vars helägda dotterbolag Skanova äger kablarna. Det är dels det gamla kopparnätet, det vill säga vanliga telefontrådar på till exempel telefonstolpar över hela landet, och dels den modernare tekniken med optiska fibrer. Kopparnätet ärvde Telia av Televerket, utbyggnaden var alltså en offentlig investering. Därutöver är statliga Trafikverket ICT, Svenska kraftnät och Teracom bland de största aktörerna i den landsomfattande fiberinfrastrukturen och tillsammans med Skanova betyder det att staten är den dominerande aktören. Men det allmännas roll i dagens svenska internet slutar inte där, 85% av de så kallade stadsnäten ägs av kommunala bolag. Stadsnäten är de lokala bredbandsnäten, de hyr ut kapacitet till exempelvis telebolag och erbjuder anslutning till abonnenter. Genom stadsnäten är stora delar av den lokala infrastruktur som gör internet tillgängligt för hushåll och företag ett offentligt åtagande. De mobila näten är visserligen utbyggda av privata aktörer och det allmänna har haft inkomster genom auktionerna av frekvensband för dessa. Men med den 4g-teknik som nu byggs ut blir även mobilnätet beroende av fiber. Äldre tekniker som 3g, GSM och NMT bygger på att signalerna skickas mellan masterna, men det snabbare 4g-systemet kräver fiber till basstationerna, åtminstone med dagens teknik. Därmed kommer även mobilnätet att vila på den offentliga infrastrukturen.

Staten spelade också en avgörande roll i att skapa efterfrågan på internettjänster. Genom den så kallade Hem PC-reformen 1998 kunde anställda skattefritt köpa en persondator via sina arbetsgivare och på så sätt kunde hushållen skaffa dyra datorer, systemet avvecklades först 2007. Utan hemanvändare med datorer, ingen hushållsmarknad för bredband.

Internet uppfattas gärna som laglöst land och diskussionen handlar ofta om hur frågor som näthat, skimming, phishing och piratkopiering

ska hanteras. Lika sant är att nätet står under extrem detaljreglering från svenska myndigheter. Enligt LEK – lagen om elektroniska kommunikationer – är den som är dominerande aktör i en teleledning (oftast Telia) skyldig att upplåta utrymme åt andra aktörer i sin ledning. Skälet är att konkurrens ska råda på teletjänster, så att abonnenterna ska kunna välja leverantör. Telebolagen får äga den allra sista biten av sin ledning, själva väggkontakten, men i hela resten av nätverket måste de släppa in konkurrenterna. Detta är den europeiska motsvarigheten till det som i USA kallas nätneutralitet, där lagen istället säger att man inte får diskriminera andra leverantörer. Aktiv reglering kontra passiv, kan man säga och väldigt talande för de skilda ideologier som präglar amerikansk och europeisk förvaltning. Begreppet nätneutralitet är förvirrande i en europeisk kontext, det har ingen tydlig juridisk betydelse. Den svenska ordningen må ha sina fördelar, men har ett inbyggt problem: vem avgör vad det ska kosta att utnyttja andras kablar? Den som köper in sig tycker förstås att priset ska vara lågt, den som äger kabeln att det ska vara högt. Det leder till tvister om så gott som alla avtal, och dessa avgörs av Post- och telestyrelsen (PTS) som ofta får kritik av telekombranschen för långa handläggningstider och dålig förutsägbarhet. Till och med den minsta beståndsdel av telenätet i Sverige styrs alltså i detalj av en statlig myndighet.

Internet är globalt och för att det ska fungera krävs en aning samordning i frågor som tekniska standarder, domännamn och liknande. Det sker genom en organisation kallad ICANN – Internet Corporation for Assigned Names and Numbers – vars viktigaste uppgift är att sköta om internets ”telefonkatalog”, alltså domännamnsystemet som håller reda på vilken webbsida som ska komma visas när du skriver in en adress i din webbläsare (den riktiga adressen, IP-numret, skrivs med siffror, Riksdagens hemsida är som exempel 193.11.1.138). ICANN styrs enligt en princip som kallas ”multi-stakeholder model” vilket närmast kan översättas med multiintressentmodellen och innebär att ett stort antal intressenter, företag, stater, organisationer, enskilda användare

och andra deltar i organisationens beslut. I takt med att internet kommit att omfatta allt större delar av samhället har gränsen mellan tekniska driftsfrågor och olika samhällsintressen blivit oskarp. Krav på att ta bort servrar med olagligt material som skadlig kod, cyberbrott, barnpornografi, cyberterrorism och annat blandas med vissa regimers önsningar att censurera oliktankande. Det har av vissa, däribland Sveriges nuvarande utrikesminister Carl Bildt, beskrivits som ett hot mot multintressentmodellen. Men risken är att modellen blir ännu ett exempel på hur tekniken (och därmed makten) blir en angelägenhet för teknokrater och frågan om ICANN:s mandat och ansvar blir mer angelägen ju fler av samhällets funktioner som digitaliseras. Ironiskt nog riskerar ICANN-modellen att brista i mandat och transparens, motsatsen till den öppenhet och frihet som skulle värnas.

Man kan invända att den statliga inblandningen i form av ägande, reglering och investeringar bara rör själva infrastrukturen och inte innehållet. Men gränsen mellan form och innehåll är inte tydlig och därtill är även regleringen av innehållet omfattande. Polisen och åklagare kan kräva uppgifter om abonnenter och trafik så länge misstanke om brott föreligger, Skatteverket kan kräva ut liknande uppgifter från telebolagen för att utreda om personer och företag som erbjuder produkter och tjänster via internet är skattskyldiga. Genom den omstridda FRA-lagen har staten möjlighet att undersöka elektroniska kommunikationsflöden över gränserna, telebolagen driver i samarbete med polisen ett register över sajter med barnpornografiskt material som spärmas för abonnenterna. Ipred-lagen ska, åtminstone i teorin (i skrivande stund pågår fortfarande en prejudicerande rättsprocess), ge upphovsmän möjlighet att driva skadeståndsärenden mot olovlig spridning. Flera teleoperatörer har också frångått principen att inte diskriminera datatrafik efter innehåll, när de blockerar IP-telefoni som Skype i mobilnäten (givetvis ett hot mot telebolagens intäkter från mobilsamtal). Denna ordning välsignades av staten 2011 i form av en lag signerad IT-minister Anna-Karin Hatt, som dock kräver att telebolaget upplyser

abonnenterna om vilken typ av trafik som blockeras. Även innehållet i trafiken är alltså föremål för detaljerad styrning.

En central fråga i kapitlet i den här antologin är den om ansvar. Vem har egentligen ansvaret för vad som sker på internet. Hur kan gemensamma normer och regler utarbetas och vem ska ansvara för att de följs. Det finns tre möjliga svar på den frågan: staten, företagen eller användarna. Och det är bokstavligen en fråga på liv och död. Ett av de mer populära online-spelen i Kina heter *Legend of Mir*. I juni 2005 skedde ett brott i *Legend of Mir III* som fick oerhörda konsekvenser. Spelaren Zhu Caoyan hade fått låna ett mäktigt föremål, en så kallad draksabel, av en annan spelare, Qiu Chengwei. Draksabeln existerade alltså enbart som virtuellt föremål i spelvärlden. Men Caoyan sålde draksabeln i spelet, utan den rättmätige ägarens vetskap, och behöll de virtuella pengarna för sig själv. När Chengwei konfronterade Caoyan blev han ignorerad och vände sig istället till den kinesiska polisen, som inte oväntat vägrade utreda fallet. Chengwei tog då lagen i egna händer, sökte upp Caoyan i "meatspace" och knivmördade honom. Hur hade detta kunnat undvikas? Om staten ska stå för rättsordningen i diverse online-världar och andra digitala kanaler, då krävs ett integrerat transnationellt rättssystem, överstatlig polis och andra myndigheter. Det kan betyda att vi ger upp nationalstaten. Med tanke på hur den nuvarande euro-krisen håller på att förvandlas till en kris för hela det överstatliga systemet är det svårt att se att en sådan rättsordning kan uppstå inom någon överskådlig tid.

Är det då företagen som ska ta ansvar för gemensamma regler? Serverägarna har absolut makt, de kan ändra villkoren och den tekniska funktionen hos sina tjänster när de behagar. Företaget bakom *Legend of Mir* hade kunnat lösa tvisten om draksabeln, till exempel genom en aktiv kundtjänst. Men flera av skribenterna inom den här bokens pärmar beskriver hur företagen brister i transparens och ansvar. Är det lämpligt att överlåta rättssystemet på dem? Och vilka incitament finns för att företagen skulle ta på sig något sådant? Hur garanteras den en-

skildes rättigheter? Går det att överklaga beslut? Behöver ett helt nytt rättssystem etableras? Det verkar inte realistiskt att förvänta sig att de företag som driver nättjänsterna ska kunna eller vilja ta ansvar för något som liknar en rättsstat, även om de ibland tvingas ta steg i den riktningen som när de stänger av användare som missköter sig.

Det tredje alternativet är att användarna själva ansvarar för ordningen. Det finns många exempel på hur användarna känner ett slags ägarskap, inte minst för community-baserade tjänster. När Facebook ändrar funktioner protesterar användarna, det har förekommit revolter på Twitter. Det är svårt att tänka sig liknande reaktioner för låt oss säga ICA:s kundkort. Nätföretagen äger inte sina tjänster, de är beroende av användarnas sympati och godkännande – åtminstone i någon grad. Så finns också exempel på att användarna själva etablerar makt- och rättssystem i online-spel, med eller utan företagets uppmuntran. I svenska *Project Entropia* kan spelare köpa andelar i en virtuell planet och få rösträtt kring företagets beslut om planeten. I *Sims Online* uppstod ett slags medborgargarde som skyddade snälla spelare från elaka som gick runt och förstörde de snällas fester. Det låter som en berättelse ur Bamse. I spelet *Eve Online* uppstår komplicerade militära hierarkier i samarbete spelare emellan.

Men är det rimligt att tro att användarnas organisationer kan ansvara för gemensamma regler, när de inte har kontroll över själva koden. Visst är exemplen från online-spelen fascinerande, men hur blir det på mer banala tjänster som till exempel annonsajter? Sanningen är nog att det inte finns ett svar, utan en kombination av de här olika vägarna. Kanske olika för olika slags sajter och tjänster. Dessutom i ständig förändring. En sak är klar, påståendet att samma lagar ska gälla på internet som i samhället i övrigt är en chimär. Det vanliga rättssystemet har i flera fall inget inflytande över internet, ett tydligt exempel är att webbsajten The Pirate Bay som fortsätter att vara tillgänglig trots att domstolar vid flera tillfällen dömt ut den som olaglig. En bättre formulering må vara att andra lagar ska gälla på internet, men med samma

syften som i resten av samhället. En vanlig invändning mot det synsättet är att samma beteenden som finns i andra sammanhang finns på nätet, mobbning, brott och hat fanns långt före internet. Men att tro att samma metoder som fungerat tidigare ska räcka nu är att underskatta nätet som samhällsomvälvning: obegränsad global massdistribution av innehåll kombinerat med upplevd anonymitet gör att både de goda och dåliga sidorna av det mänskliga beteendet multipliceras så många gånger att det blir något helt nytt. Internet beskrivs ofta som en lika stor revolution som tryckpressen. Den senare gav upphov till ett helt system av nya lagar, rentav nya grundlagar. Internets självutnämnda vänner bland pirater och nättaktivister vill både ändra det fysiska samhällets regler, till exempel avseende yttrandefrihet, upphovsrätt och anonymitet, men samtidigt undvika all form av lagreglering av de digitala kanalerna. Det är att både överskatta och underskatta nätets samhällsomdanande kraft på samma gång. Att demokratiska regler ibland är satta ur spel på nätet, betyder inte att det inte finns andra regler. Det är bara det att de som skriver de lagarna inte kallas riksdag, utan Google, Facebook, Apple och Cisco. Lag blir kod och infrastruktur. Den som vill uttrycka sig eller driva affärsverksamhet via dessa tjänster är hänvisad till de villkor de ställer. Se till exempel det uppmärksammade fallet med en svensk entreprenör vars mash-ups (kombinationer av existerande information) med matställen och kartor plötsligt och utan förklaring försvann från Googles sökresultat. Det krävdes en omfattande mediekampanj för att de åter skulle tas med, än en gång utan närmare förklaring. För en entreprenör med den typen av verksamhet är en blockering på Google detsamma som att uteslutas från sin marknad. Ett annat exempel är den kontroversiella svenska bloggare som våren 2012 uteslöts från att använda Googles annonser på sin sajt och därmed förlorade sin viktigaste intäktskälla (döm själv om detta är förenligt med samma företags radikala hållning i andra frågor om information och yttranden). Mer Google, under rättegången mot The Pirate Bay våren 2009 hackades Dataspelesbranschens hemsida efter ett

blogginlägg av undertecknad (som var kritiskt mot att Piratbyrån utestängde vissa journalister från en presskonferens). Hacket i sig var inte skadligt, men den kod som hackaren placerade på sidan var svartlistad av det så kallade Stop Badware-projektet som drivs av Google i samarbetet med bland annat ett antal universitet. Syftet är att minska spridning av skadlig kod, men i det här fallet användes alltså svartlistningen som ett slags vapen med effekten att många nätanvändare inte kunde komma åt Dataspelsbranschens hemsida. Efter trettiosex timmar lyftes svartlistningen, men frågor om vem som bestämmer vad som är skadligt, transparens och kontroll förblir obesvarade. Detta är inget som är unikt för Google, tänk också på hur Facebook kritiserats för att censurera bilder på ammande mammor och handikappade personer. Eller hur de stora betalningsföretagen blockerade överföringar till Wikileaks med hänvisning till gummiparagrafer i användarvillkoren. Den som vill kan invända att vi användare själva väljer att frivilligt använda dessa tjänster och klickar ”godkänn” på sidorna med avtalsvillkoren. Men egentligen är nätets öppenhet på några få aktörers villkor och den berömda friheten är i första hand en frihet för de som äger kablarna och serverna, understödd av lagstiftning och offentliga investeringar.

Framtiden för ansvar och demokrati på internet kan vara en kombination av stater, företag och användare. Det låter ironiskt nog som en beskrivning av det ICANN som till varje pris vill undvika ansvar för allt utom det rent tekniska. Den som vill värna om ICANN-modellen bör lägga sig vinn om att samhällets legitima intressen garanteras med andra medel än förändringar i adresssystemet.

Internet är inte något monolitiskt, utan snarare ett ständigt föränderligt lapptäcke av olika slags telekablar, trafikstandarder, knutpunkter och aktörer. Det är en konsekvens av användarnas krav, teknikens utveckling, privat konkurrens och investeringar, men inte minst av lagreglering och offentliga investeringar. Den oreflekterade bilden av att internet styrs av privata aktörer är helt enkelt inte sann. Det betyder också att medborgarna kan ställa krav på hur den gemensamma infra-

strukturen ska disponeras. Om vi inte är nöjda med dagens ordning, så är den demokratiska vägen mot förändring vidöppen. Myten om den farliga staten – *busted!*

I det perspektivet är det ironiskt att samhällets regler och organ så gärna utmålas som hot mot internet, när internet som vi känner det i allra högsta grad är ett resultat av offentliga regler och investeringar. Regleringen är inte något hot mot internet, det är en förutsättning. Ett annat sätt att uttrycka det: internet är skapat av människor och vi styr

Öppet slut
MYTEN OM ÖPPENHETEN

PELLE SNICKARS

Under senvåren 2012 publicerade .SE-bloggen en serie poster under rubriken "Ett öppet internet". Tanken var att propagera för devisen att ett öppet internet behövs för en mer mindre sluten värld. "Vi belyser ur olika vinklar varför vi tycker att ett internet fritt från blockering och filtrering är så viktigt", kunde man läsa. .SE är en privat stiftelse med uppdrag att ansvara för internets svenska toppdomän. Stiftelsen över-skott finansierar delar av nätutvecklingen i Sverige, och man bedriver också ett informativt upplysningsarbete i nätfrågor. .SE-bloggen är en vital kanal kring det mesta som sker inom nätområde; bloggserien behandlade såtillvida både nätreglering liksom nätneutralitet, behovet av ökade programmeringskunskaper och blockering av domännamn. Den var också bokstavligen länkad till konferensen Stockholm Internet Forum – med tema "Internet Freedom for Global Development" – som .SE arrangerade tillsammans med Utrikesdepartementet och Sida. Med tämligen hög svansföring diskuterades även där behovet av frihet på nätet, allt med syftet "att fördjupa diskussionen om hur frihet och öppenhet på internet kan främja ekonomisk och social utveckling i hela världen."

Konferensen hade kunnat vara sponsrad av Google – men var inte det. Att utrikesminister Carl Bildt inledde var dock på många sätt följdriktigt. Med en touch av geek är han sedan länge en lika varm teknikanhängare som frekvent bloggare. Bildt har kanhända inte varit den nätpolitiska pådrivare somliga önskat, men i jämförelse med andra beslutsfattare är han påtagligt intresserad av digitala frågor. Visserli-

gen medgav han klädsamt att Sverige dessvärre ”inte uppfann internet”. Men fortsatte han, ”vi kan stolt hävda att vi har gått i spetsen för användning av nätet och andra nya kommunikationsteknologier”. Inte utan viss belåtenhet påpekade Bildt att redan 1994 deklarerade ”en statlig utredning under ledning av statsministern – som då råkade vara jag – att Sverige skulle ligga i framkant när det gäller tillämpningen av nya digitala tekniker.”

Som liberal frihetskämpe à la moderat *classic* ligger frihet på nätet Bildt varmt om hjärtat – i synnerhet om det handlar om elaka diktaturer som hotar att släcka ned det öppna flödet av bits och bytes. Anonymiseringsverktyg, som när det gäller (fil)delandets kultur betraktas som otillbörliga, ges numera svenskt bistånd. Krypteringsprogrammet Tor som hjälper nättaktivister att kringgå övervakning utvecklas idag faktiskt med stöd från den svenska regeringen. Att motarbeta skumma regimer med svensk informationsteknologi som ”frihetsvapen runt om i världen”, vilket utrikesministern hävdade i andra sammanhang, är måhända lovvärt – även om det ibland sker med en metaforik som kanske avslöjar mer än den beskriver. Denna kamp om nätet är dessutom politiskt korrekt så det förslår. Frihet på nätet är ju en fråga som strängt tagen ingen demokratisk sinnad statsman kan förlora några politiska poäng på. Men att somliga företag drar nytta av samma retorik står bortom allt tvivel.

Ur ett mer filosofiskt perspektiv är begreppet frihet dock *alltid* relativt. Min frihet att exempelvis betala mindre i skatt går i regel ut över någon annan; min frihet att gratis ladda ner *Mad Men* ger betalkanalerna AMC mindre intäkter *undsoweit*. Reglering av medborgerlig frihet har en lång tradition i moderna samhällen, och en lika kort som trevande historia i den digitala domänen. Om Sverige ska stödja och uppmuntra fri digital kommunikation i diktaturer, ”måste vi också inse”, som bloggserien på .SE framhöll, att vi inte samtidigt ”kan stoppa själva överföringen av olagligt material, oavsett om det handlar om fil-delning, bombrecept eller konspiration mot regeringen”. Wikipedia

är en lika interaktiv informationskanal för världens skolbarn som för en norsk tokstolle. Och detta i kraft av att vara öppen för alla; yttrandefrihet innebär helt enkelt alltid ett visst mörkertal. Med andra ord krävs mod hos politiker att ”stå upp och säga att det är en mänsklig rättighet till ofiltrerad kommunikation”, även om det innebär att en hel del ”hemsgheter måste få passera”, som .SE framhöll. Det här är en kommunikativ logik som Bildt knappast missat – och som han även debatterat. Den passar också Google lika väl som den motverkar traditionella mediebolags intressen. Staten har en roll i att ”skydda friheten på internet och för att stävja olagligheter”, har utrikesministern bland annat hävdad; det vill säga, statens frihet sammanfaller inte nödvändigtvis med dina önskemål.

Utan att förlora sig i en liberal diskussion kring frihetens gränser och (möjliga) digitala gränslöshet – samt de intressen som .SE och Bildt egentligen gör sig till tolk för – räcker det kanhända med att konstatera att en viktig frågeställning i den här diskussionen gäller hur mycket digital öppenhet som vi egentligen tål. I USA – ”Land of the Free” – har Wikileaks radikala öppenhet som bekant orsakat ramaskri, och det av högst förklarliga skäl. All information vill inte vara fri, och kanske bör den inte heller vara det. Som Stewart Brand en gång påpekade vill information vara både fri – och dyr: ”that tension will not go away.” Här hemma drogs offentlighetsprincipen för några år sedan till sin spets när The Pirate Bay länkade till hela förundersökningen kring de då uppmärksammade barnamorden i Arboga; en utveckling som är lika logisk som oönskad. Samtidigt är denna slags ”hackeretik” också intressant; den har länge sysselsatt sig med att lyfta fram vidden av potentiella användningar av existerande teknik – som exempelvis radikal öppenhet – något som både företag och offentliga institutioner haft svårt att ta till sig. En parts frihet att öppna – eller reglera – flödet av information uppfattas inte med nödvändighet på samma sätt av en annan aktör. Åsikter går snarare alltid isär. En konsekvens är, som nätaktivisten Christopher Kullenberg framhållit, att det idag finns goda och

dåliga nätaaktivister. De som geografiskt befinner sig långt borta är i regel de ”nya demokratikämparna”, för tillfället lokaliserade i arabvärlden, medan de som är nära och hemma ofta ses som usla fildelare. Men eftersom internet i regel upphäver alla avstånd är det inte alltid så lätt att veta vem som definieras som god nätaaktivist alternativt stämplas som IT-terrorist.

Möjligen bör det ”fria” nätet vara lite halvöppet – eller halvstängt – beroende på synsätt. Min ambition i den här artikeln är emellertid inte att diskutera denna närmast mytiska föreställning om frihet på nätet, om så i demokratisk eller nätpolitisk tappning. Vad som intresserar mig är istället den angränsande *nätdiskursen* kring öppenhet och slutenhet, det vill säga hur vi idag talar och skriver om behovet av ett öppet (eller reglerat) internet och vilka föreställningar och praktiker som är förknippade med det – och inte minst vem som tjänar på dessa resone-mang. Precis som diskussionen om frihet kan öppenhet förefalla lika självklar som god. Men vid närmare betraktande är den samtida öppenhetsdiskursen långt ifrån entydig. Ändå finns en utbredd föreställning om behovet av öppenhet på internet; förespråkare för öppen källkod och öppen data tillhör bara de mest uppenbara exemplen. Dessa grupper antyder emellertid också den slags semantiska förvirring som *de facto* råder kring öppenhetsbegreppet. Dels inrymmer diskussionen om öppenhet en mer strikt teknologisk sida, det vill säga att kod är öppet tillgänglig för utvecklare och att denna kontinuerligt kan byggas vidare som just *öppen* källkod. Dels existerar det ett slags nätpolitisk öppenhet i meningen att vi bör värna både yttrandefrihet och transparens, liksom innovation och demokratisk utveckling. En del otydligheter i öppenhetsbegreppet kan förklaras av denna dubbelhet, men inte sällan glider uppfattningar också samman. ”Öppenheten på internet hotas av teleoperatörerna”, hävdar till exempel ett antal höga mediechefer i en DN-Debattartikel i juni 2012. ”Allt fler telekomoperatörer vill blockera tillgången till Skype och liknande tjänster på internet för att slippa konkurrens. Om vi inte agerar för att bevara öppenheten kommer in-

ternet att förlora i kraft som motor för innovation och informations-spridning.” Den tekniska kontrollen av trafiken i näten ses här som ”djupt orande ur ett demokratiskt perspektiv”.

Precis som dessa mediechefer är nog de flesta av oss ändå positivt inställda till ett öppet nät – och ett öppet samhälle för den delen. Karl Popper skrev redan 1945 i sin klassiker *The Open Society and Its Enemies* att det öppna samhället utgjorde motsvarigheten till ett öppet system, utan slutmål eller förutbestämda lagar. Denna öppenhet genererade enligt honom vitalitet och dynamik, och på många sätt har även internet följt en sådan utveckling – från Arpanet, BBS:er, Usenet och The Well till dagens interaktiva webb. Men det finns också skäl att ifrågasätta digital öppenhet som både ideal och generell förklaringsmodell för nätets utveckling, framför allt på senare år. Appkulturen till exempel styr idag bort från den öppna webben – och på denna är öppenhet faktiskt numera lika mycket ett kommersiellt som politiskt koncept. Öppenhet är rentav den kommersiella logik som exempelvis Google byggt sitt webbimperium kring. Ett ”öppet internet” är i så motto ett slags ideologi vilken radikalt förändrat det samtida informationslandskapet, något som vår utrikesminister möjligen bör tänka lite mer på framöver. Även Popper skulle nog vänt sig mot en sådan läsning, men han fick förstås aldrig möjlighet att googla en enda gång – han gick bort 1994, samma år som den kommersiella webben fick sitt publika genomslag med webbläsaren Netscape Navigator.

I en recension i New York Times av Evgeny Morozovs *The Net Delusion* (2011) påpekade en recensent, att för några år sedan talade alla om hur internet skulle kunna bli mera fritt – ”now all anyone can talk about is how to control it.” Det behöver man inte hålla med om, men väl att frihet, öppenhet, kontroll och reglering är lika återkommande som centrala begrepp i diskussionen om nätet. I motsats till allsköns *cyberutopiker*, som Morozov kallar de nätapostlar som tror på det fria nätets potential för politisk emancipation, har han hävdade att nätet (i frihetens namn) lika ofta används för att reglera öppenhet. Morozov kan

med andra ord anföras som ytterligare en exponent för hur problematiskt ”det öppna nätet” egentligen är som koncept. Vad han framför allt jagat upp sig över är de sociala mediernas påstådda revolutionerande potential, vilket just är tema för Mariam Kirollors artikel i den här boken. Liksom alla medieformer baserar de sig på en strävan efter vinst, menar Morozov – sociala medier som Facebook eller Twitter utgör här inget undantag. Från ett marknadsperspektiv fungerar sociala medier som kommersiella radiostationer; de säljer lyssnare/användare till annonsörer. Som Anders Rydell sammanfattar i sitt bidrag till denna bok är det därför i slutändan hos annonsörerna – och inte hos användarna – som de sociala medieföretagens lojalitet ligger.

Med utgångspunkt i Morozov och andra nätskeptiker kommer jag att i den här artikeln att försöka problematisera begrepp som *öppenhet* och *slutenhet*. Min ambition är att argumentera för att till synes enkla begrepp som öppet och slutet framstår som allt viktigare dialektiska drivkrafterna för internets utveckling och de fåtal företag som idag dikterar villkoren för denna. Med ett slags rudimentär hegeliansk logik står det öppna Google (tes) mot det slutna Apple (anti-tes) – och frågan är vilken syntes vi kommer att se framöver. En term som öppenhet har givetvis många dimensioner; i det följande relaterar den främst till ekonomi. Som Anders R. Olsson påpekat i sin artikel i den här boken har öppenhet till exempel alltid ett slags social skuggsida i form av hotad personlig integritet. All data lämnar ju spår. Om statens tidigare var den storebror som misstänksamt betraktade oss alla, är det nu istället kommersiell övervakning vi oroar oss för. Google ägnar sig förstås inte alls åt någon polisär överstatlighet, snarare en ”öppen” kartläggning av våra digitala liv – och det skrämmer kanske ännu mer.

Samtidigt är Google ett företag som gör allt för att minimera den rädlans kultur som ibland förknippats med det närmast mytiskt eländiga nätet, fullt av pedofiler och ondsinta hackers. Bra användare är för dem alltid många användare. Användarmassans Google är därför lika beroende av ett öppet som reklamfinansierat nät, därav animositeten

mot till exempel Facebooks socio-slutna vänuniversum. Apple säljer i sin tur lika bedårande som slutna apparater, men delar av affärsidén baseras samtidigt på ett öppet utvecklingsverktyg för externproducerade medier och programkod – som Apple skaffat sig en närmast diktatorisk kontroll över. App Store är följdriktigt en lika profitabelt prunkande som kontrollerad affärsmiljö. Det finns därför flera anledningar att skärskåda myterna kring nätets och den digitala kulturens förmenta öppenhet. Webbhistoriskt har en (mer eller mindre) innehållsrigt manipulativ kulturindustri (Hollywood) på senare år flankerats av såväl en (påstådd) neutral öppenhetsindustri (Google) som en slutna hårdvaruindustri (Apple). Pengaflöden läcker sedan ett decennium från den senare till de förra, och den stora frågan för exempelvis mediebolag är hur webbekonomin ska tätas till. I en tid när IT-sektorn utmanar medieindustrin på dess traditionella spelplan finns det skäl att fråga sig om slutna kreativitet är vägen framåt – eller ett slags öppen destruktion av etablerade affärsmodeller.

ÖPPNA NÄT

Access till ett fritt internet betraktas idag av många som en medborgarlig rättighet. Finland lär rentav vara det första land i världen som lagstiftat om medborgarnas rätt till ett snabbt nät. Men denna föreställning (och kommande praxis) har förstås ett pris. Någon måste betala den grundläggande infrastrukturen, och varje medborgare vet att det kostar att vara uppkopplad. Väl *online* har innehållsindustrins stora dilemma varit att få folk att betala igen – detta efter att först ha köpt en maskin *och* en uppkoppling. Hur man än vänder och vrider på frågan om den digitala marknadens egenheter förblir detta ett ekonomiskt faktum; någon har redan betalat (alternativt tjänat pengar) före alla andra digitala transaktioner ens kan komma till stånd. En bok är bara att köpa och läsa, att gå på bio likaså. För att se på tv eller lyssna på musik behövs visserligen en teknisk apparat, men för att ta del av digitalt innehåll måste man som konsument också skaffa sig tillgång *till* internet. Det är därför som nätleverantörer, mobilmakare och hårdva-

ruföretag idag täljer guld; det är bolagen som tar oss till nätet och dess mer eller mindre fria innehåll som är kungar.

Likväl är jätten Goliat helt beroende av David; en tom webb intresserar ju ingen. Nätet måste kontinuerligt fyllas med intressant innehåll för att bibehålla sin popularitet, det vill säga, inte med vilket innehåll som helst – åtminstone inte i längden. Den brokiga användargenrerade webben utgör förstås ett korrektiv, men det amatörkulturella utbudet lever också i ett slags ständig symbios med professionellt producerat innehåll. På exempelvis YouTube utgörs alltid det mest populära videomaterialet av professionell film eller tv, vilket flankeras av den långa svansens smalare och spretande utbud. Utbud rekommenderat av ”vänner” har sin lockelse, men kan också bli tröttsamt. Risken framöver är att allt tröttare sociala medier slår över i ett slags *backlash*; för hundra år sedan ersattes trots allt en social folkkultur av en massmedialiserad nöjeskultur på basis av dess professionalitet. Som Lisa Ehlin framhåller i den här boken är en annan påtaglig osäkerhet det sätt som den användargenrerade webben blir alltmer maskinär; den ökade användningen av *bots* inom kreativa områden gör till exempel att gränsdragningen mellan amatör och professionell blir allt svårare att dra – och maskiner tar inte speciellt mycket betalt.

Nätets ekonomi och behovet av att hitta långsiktiga och robusta modeller för att ta betalt för digitalt innehåll har debatterats i det oändliga. Problemet är måhända olösligt, även om nya siffror från musikindustrin i Sverige möjligen antyder ett trendbrott. 2012 förväntas musikintäkterna att nå nästan till 2004 års nivåer på över en miljard kronor; Spotify kommer förmodligen stå för mer än hälften av dem. I längden är både teknikbolag, nätleverantörer och webbföretag beroende av kvalificerat och professionellt innehåll – och det vet de (liksom vi användare innerst inne). I takt med en ökad digital mognad stiger kanhända betalningsviljan; i det digitala ekosystemet finns givetvis pengar. Men försäljning av innehåll har alltjämt en marginell ekonomi på webben, åtminstone jämfört med hårda och mjuka affärsmodeller för nätaccess.

En digital infrastruktur, det vill säga själva etableringen av en virtuell marknadsplats, utgör naturligtvis förutsättningen för nätets nya kommersiella logik. Det kan vara en mer eller mindre öppen plattform, som på webben, eller en strikt kontrollerad affärsmiljö, som Apples App Store. Inträdeskostnaderna skiftar, men de finns alltid där – även på den öppna webben. Nätrevangelister som för dyra föredragspengar talar sig varma för ”gratis” bortser ofta från det faktum att utgångspunkten inte är given; själva premissen för ett närmast kostnadsfritt innehåll är att det kan erbjudas på en oceanliknande digital plattform som användare redan köpt access till. Lika (o)kunnig som Carl Bildt är om behovet av ett öppet internet, lika naiv är han därför om de intressen han egentligen gynnar. För intresset ljuger aldrig, och det vet en utrikesminister förstås. Dagens nätdiskurs där öppenhet ses som fundamental för den digitala domänens utveckling är knappast neutral. Tvärtom favoriserar den vissa aktörer framför andra, och speciellt en specifik digital sektor, nämligen telekombranschen och somliga webbföretag – framför allt Google. Att inte tro att öppenhet kan fungera som en industriell logik är att blunda för nätets nya kommersiella och icke-kommersiella – eller snarare semi-kommersiellt, hybridartade ekonomiska realiteter. Förmodligen är det en av de främsta myterna kring internet idag. Termen kommersiell, det vill säga prissättning efter utbud och efterfrågan, är faktiskt ganska trubbig för att begripa nätets nya ekonomiska realiteter. Den digitalt kommunikativa kapitalismen, för att använda ett begrepp myntat av bloggteoretikern Jodi Dean, är långt mer sofistikerad än så. Google är ju på många sätt ett *post-kommersiellt* företag med mer än 30 000 anställda och 37 miljarder dollar i intäkter under 2011 – men hur många av oss har *de facto* betalat en enda krona till dem? På nätet konsumerar vi förstås på andra sätt, främst genom den nya valutan interaktiv data. Ändå är den nya digitala ekonomins märkligheter påfallande. När reproduktions- och distributionskostnader närmar sig noll, gäller vare sig prismekanismer reglerade av utbud och efterfrågan eller tillgångars knapphet. I den digitala världen räcker

allt *alltid* till alla.

Den digitala innehållsindustrin har likväl ett antal ekonomiska trösklar – och opererar samtidigt på ett öppet nät vars fundament är kopiering. Nätets grundfunktion är på många sätt att kopiera information från ett ställe till ett annat, och den amerikanska bransch- och lobbyorganisationen CCIA (Computer & Communications Industry Association) har följaktligen beskrivit datorer som ”enorma kopieringsmaskiner”. Delandets kultur på nätet har gjort att värdet på information och innehåll drastiskt minskat; det vet vi. Kopiering är helt centralt för nätet och datorer, men faktiskt också för andra tidigare mediala kommunikationsformer som exempelvis fotografi och film. Att som CCIA beskriva datorn som en ren kopieringsmaskin är därför lika mycket ett slags kulturell föreställning som det är en teknisk beskrivning. Den engelska termen ”computer” anger till exempel en helt annan matematiskt inriktning, det vill säga datorn som beräkningsmaskin. CCIA säger på sin hemsida att organisationen arbetar för att ”främja öppna marknader, öppna system, öppna nätverk och rättvis och öppen konkurrens i dator-, telekommunikation- och internetindustrin”. Det är fyra ”öppen” i en mening. Att CCIA hävdar att ”öppenhet är en inneboende egenskap i nätets natur” förvånar inte.

Ett fritt och öppet nät är det med andra ord många som vill ha – från CCIA över Google till fildelare och svenska regeringen. Som koncept sammanbinder det öppna nätet idag en minst sagt ohelig allians. Ingenting enar lika mycket som en gemensam fiende, i det här fallet ett alltför reglerat nät. Debatten i USA om SOPA (Stop Online Piracy Act) har exempelvis lierat Facebook med Google liksom medborgarrättsorganisationer som Electronic Frontier Foundation, intressen som annars sällan sammanfaller. En generell tendens idag är att alltfler vill styra innehållet på internet. Vad man får och inte får förmedla via nätet diskuteras flitigt, och övertrumfas egentligen bara av vem som ska tjäna pengar på denna förmedling – och hur. Kontroll av internets innehåll bör dock på flera sätt viktas mot intresset för nätets tekniska infrastrukt-

tur. Internet är ju å den ena sidan ett globalt och *öppet* distribuerat datanätverk, å den andra sidan ett resultat av mängder av *slutna* affärsmässiga uppgörelser. Denna dubbelhet gör det mer eller mindre omöjligt att vare sig kontrollera eller styra.

Men att inte reglera och att återkommande propagera för öppenhet är också ett medvetet strategiskt val. Som Paul Frigyes skriver i sin artikel i den här boken verkar till exempel Google i en värld av ökad transparens; de arbetar frenetiskt för att upprätthålla öppenhet online eftersom det är så företaget tjänar pengar genom annonser. Men som företag är Google självt långt ifrån öppet och transparent, snarare tämligen hemligt, ja till och med slutet. Att få kontakt med folk på Google är inte lätt, och diverse presskontakter – eller snarare avsaknaden av sådana – liknar i så motto mer Apple, detta nätekonomin Kina, än traditionella, multinationella koncerner. Google har förstås en uppsjö med policy och strategidokument, men man verkar mer än gärna genom andra aktörer. Att företaget idag är en av branschorganisationens CCIA starkaste medlemmar kommer därför inte som någon överraskning.

Historien kring och framgångssagan om Google reduceras gärna till berättelsen om hur ett skalbart hårdvarusystem byggdes upp med start 1997. Men Googles utveckling utgör också en spegelbild av webben. Att företaget i princip helt undvek dotkom-kraschen kring millennieskiftet har inte uppmärksamrats speciellt mycket, inte heller den sena börsintroduktionen hösten 2004. Webbhistoriskt kan den på många sätt ses som startpunkten för webb 2.0. Den användargenererade webbens fria och gratis producerade innehåll utgör därför i mycket basen för Googles annonsimperium. Företaget insåg helt enkelt före någon annan att man på ett storskaligt sätt kunde använda fri och öppen information – som någon annan producerat utan kostnad – som kommersiell strategi för att maximera antalet användare och sin egen vinst. Att få folk att *de facto* befinna sig på nätet har alltid varit allra viktigast för Google, och även det sköter som bekant andra aktörer.

Som megadistributör av data har Google omvänt varit till stor

hjälp för hårdvarusektorn, i vars intresse det förstås också ligger att ha så mycket trafik som möjligt i näten. Försäljning av diverse sladdar, switchar och servrar är ju helt proportionell mot internets trafikökning. Företag som Ericsson och Cisco, Huawei och Oracle är såtillvida också måna om ett lika växande som öppet nät – även om det förstnämnda bolaget även rönt kritik för möjligheten att spåra och lokalisera oppositionella i exempelvis Syrien. Samtidigt är telebolagens inställning till nättrafikens omfattning emellanåt kluven; blir belastningen för stor minskar nätens tillförlitlighet. Till skillnad från Google som byggt skalbara system har hårdvarusektorn mer uppenbara tekniska begränsningar; kapaciteten måste byggas i lika rask takt som efterfrågan på bandbredd ökar, något som inte alltid är möjligt.

Det öppna nätet har alltså många intressenter, men det är ändå främst Google som etablerat ”öppenhet” som sin egentliga kommersiella affärspraktik. Denna övergripande digitala strategi har medievetaren Peter Jakobsson analyserat i en ny avhandling, kongenialt betitlad *Öppenhetsindustrin*. Centralt i sammanhanget är föreställningen om fri och rörlig information som en förutsättning för kreativitet och företagande online. ”Kärnan i föreställningen om öppenhetsindustrin”, skriver Jakobsson, är att somliga företag ”skapar värde genom att transportera information och mäta hur information cirkulerar i digitala nätverk.” De producerar alltså inte information eller innehåll – utan distribuerar data. Nättrafik, om så i form av sociala relationer eller klickfrekvens på annonser, blir till den vara som säljs. Samtidigt har öppenhetsindustrin självuppfattningen att man också stärker demokratin genom att underlätta global kommunikation utan hinder och regleringar. Det stämmer på olika sätt. Google gör ju vår vardag enklare med sina sömlösa applikationer – men likväl tjänar de stora pengar på detta slags mer eller mindre medborgerliga uppdrag som de också marknadsföringsmässigt förstått att utnyttja. Uppsåtet må vara gott och olika nationalstater kan (och bör) dra nytta av sådana tjänster. Men man får inte glömma bort vem som tjänar på dem; många politiker har här varit alltför blåögda

– och det gäller även somliga utrikesministrar. I föreställningen om öppenhetsindustrin är det just entreprenörer och företag inom IT- och tekniksektorn som tror sig vara bäst ”skickade att realisera värdet av de symboliska produkter som kommer från både internetanvändare och de kreativa industrierna”, som Jakobson påpekat.

Samtidigt stöter öppenhetsindustrin här på rättslig patrull – detta eftersom upphovsrätten naturligtvis reglerar den fria cirkulationen av information. Därav telebolagens obenägenhet att exempelvis lämna ut komprometterande information kring somliga kunders görande och låtanden. Men som Jakobsson påpekar så är de företag vilka förespråkar öppenhet som affärsmodell ofta själva beroende av upphovsrätten. Vad de argumenterar för är därför avskaffandet av eller undantag ”från *andras* upphovsrätter snarare än deras egna. I praktiken förespråkar de således en högst partiell öppenhet.” Dessutom är denna öppenhet baserad på den kontroll som IT-företag har över kommunikationen på nätet genom den infrastruktur de säljer. ”WIPO, den internationell organisation som bevakar det immaterialrättsliga området, försöker beräkna värdet på det som upphovsrätten ’stänger in’”, sammanfattar Jakobsson, ”CCIA försöker tvärtom beräkna det ekonomiska värdet på det som är ’öppet’.”

Föreställningen om ett öppet internet är alltså långt mer komplicerad än man kan tro vid en första anblick. Situationen blir också mer komplex om man adderar det sätt som Google filtrerar sökresultat, det vill säga det slags personaliserade informationsreglering genom styrda sökningar som är ämnet för Eli Parisers bok, *The Filter Bubble* (2011). Öppenhet är här en högst subjektiv erfarenhet. Men naturligtvis finns också andra, icke-kommersiella värden i ökad öppenhet än bara växande konkurrenskraft för diverse företag. Poängen är att öppenhetsindustrin lätt kan dra nytta också av sådan kritik och invändningar. Om en Yochai Benkler i sin *Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom* (2006) som undertiteln antyder argumenterat för den öppna nätverksekonomis överlägsenhet i såväl mark-

nadsliberal som frihetlig tappning, ligger hans kritik helt i linje med öppenhetsindustrins strävanden. Detsamma kan sägas gälla en Henry Jenkins som sin bok från samma år, *Convergence Culture*, från ett mer kulturellt perspektiv diskuterat den öppna deltagarkulturens ideliga konflikter med den slutna medieindustrin.

Intressant nog har den skarpaste kritiken av denna öppenhetsdiskurs levererats av industrins *insiders*. Vid nästan samma tidpunkt som Benkler och Jenkins publicerade till exempel den tidigare IT-entreprenör från Silicon Valley, Andrew Keen, *The Cult of the Amateur* (2007), en vitrioldoftande diatrib mot webbens användarkultur. Redan då gick han till storms mot Googles parasiterande företagsstrategi som på ett närmast magiskt sätt lyckats transformera webbens innehåll till en gigantisk reklammaskin. De producerar ju inget, menade han, 99 procent av bolagets inkomster kommer från reklam – och ”det är detta företag som ses som webbens framtid!” Google, hävdade Keen då, är ett slags ”elektronisk narrspegel av oss själva” där ”massan tilldelas makten att definiera vad som är sant eller inte.”

En snarlik kritik av den kommersiella ”frihet” som webb 2.0 öppna plattformar inneburit har också varit ämne för en annan ”Silicon Valley intellectual”, Virtual Reality-pionjären och programmeraren Jaron Lanier och hans bok, *You are not a Gadget* från 2010. Där vänder sig Lanier mot uppfattningen att våra datorer och ”datamolnet” därute snart kommer att vara så kraftfulla att människor kommer att bli överflödiga. Denna ”cybernetiska totalism” lämnar föga plats för en digital humanism som kritiskt reflekterar över teknologins inverkan på kulturell produktion. På många sätt är Laniers bok en lika nostalgisk som besvikna betraktelse över hur nätkulturen kommit att gestalta sig femton år efter den publika webbens genomslag. Kreativiteten befinner sig i kris, enligt honom, och webben har muterat till en reklammaskin; annonser skall frälsa oss och Google är molnets herre. För honom var (och är) webb 2.0 och Google röda skynken; de innebär inget annat än ”en standardisering och kommersialisering av våra digitala liv” vilka resulterat

i ett slags blek ”digital maoism” – ett slags paradoxal stängd öppenhet.

SLUTNA DATORER

Liksom frihet är öppenhet alltså ett relativt begrepp, och till nätskeptiker som Keen och Lanier kan man även räkna in journalisten och författaren Nicholas Carr. Vad som förenar dessa herrar är just en kritik av den roll som Google kommit att spela för den digitala domänens utveckling – på gott och ont. Om Keen främst koncentrerat sig på användarkulturens symbiotiska relation till Google – nyligen uppdaterat med fokus på sociala medier i hans senaste bok, *Digital Vertigo* (2012) – har Carr gjort sig ett namn med en rad kritiska IT-branschböcker och uppmärksammade artiklar: ”Is Google Making Us Stupid?”, frågade han sig exempelvis för några år sedan. Han satte då ord på den oro som många började känna inför webben som uppslukande informationsresurs. I boken *The Shallows* (2011) följdes samma tema upp; Google är i distraktionsbranschen och nätet sprider ens tankar åt alla möjliga håll genom hyperlänkar och konvergerande medieformer, hävdade Carr. Framför våra skärmar råder på många sätt ett slags digital-darwinistiskt ”survival of the busiest”. Vi är vad vi klickar på, konstaterade han då torrt.

Vidgar man denna skara av nätskeptiker stöter man snabbt på en snarlik diskussion som även den tematiserar öppenhet och slutenhet – men från ett helt annat perspektiv. Här är innehåll och algoritmisk mjukvara ersatt av datorerna själva och den hårdvaruindustri som tillverkar dem. Om Google varit mål för kritik när det gäller digital dominans – även om de gärna utmålar sig själva som neutral förespråkare för öppenhet – är Apple motsvarande måltavla för stängda system. Visserligen var en av företagets första datorer, Apple II från 1977, ett öppet system med möjlighet att producera tredjepartsprogram. Men sedermera slöt sig Apple, åtminstone enligt detta synsätt. Rigorös styrning och intern perfektionism kännetecknade länge produktionen av Mac-datorer. Ett genialt kontrollfreak som Steve Jobs gjorde inte saken bättre. För denna närmast maniska slutenhet har Apple under

årens lopp också rönt betydande kritik – inte minst från hackerkretsar – och snarlikt klander har drabbat såväl iPhone som iPad. Givetvis har Apples konkurrenter använt sig av dessa mer eller mindre slutna föreställningar; 2010 hävdade exempelvis Googles dåvarande VD, Eric Schmidt, att Apples företagsfilosofi är – och alltid varit – slutna. ”Du måste använda deras utvecklingsverktyg, deras plattform, deras programvara, deras hårdvara”, beklagade han sig då irriterat i en intervju. ”Och även när du skickar in en app, måste de godkänna den. Du måste använda deras distribution. Det är inte öppet” – ”the inverse would be open”. Att Schmidt ett år tidigare avgått som styrelsemedlem hos Apple är knappast förvånande, och inte heller att Google (aningens ryggradslöst) ljerat sig med hackers och nätaktivister i denna fråga. Ett aktuellt exempel utgörs av den artikel (och föredrag) som nätaktivisten Cory Doctorow höll i Berlin på 28C3 Chaos Communication Congress strax före jul 2011. Med den talande titeln, ”Lockdown. The coming war on general-purpose computing” höll Doctorow ett timplågt tal där han pratade sig varm för behovet av öppna datorer. Kanske sammanfattades dock hans utförliga anförande bäst med en mycket kort kommentar online: ”So what you’re saying is: ‘Don’t buy Apple products.’ Got it! :)”

En något mer artikulerad, men för den skull inte mildare företagskritik mot Apples slutenhet har levererats av cyberjuristen Jonathan Zittrain. Alltsedan publikationen av boken, *The Future of the Internet – and How to Stop It* (2008), har han varit en av de mest ivriga kritikerna av slutna enheter som iPhone, Xbox eller TiVo. Den generella öppenhet som karakteriserat internet och webben, menar Zittrain, har på senare år successivt undergrävt av en våg av nya mobila teknologier vilka inte längre kan modifieras av sina användare. Den generiska datorn är ju öppen för att installera program och kan alltid styras genom programmering på olika sätt. Nya mobila apparater och plattformar som lanserats av exempelvis Apple har däremot låst in användaren utan möjligheter till installation av egna program. Användarvänlighet har varit branschens ledord, men Zittrain (och många andra) har rätt i att den

generelle användaren ofta begränsats i sina möjligheter. Apples datorer i allmänhet och iPhone i synnerhet – av Zittrain apostroferad som en ”iBrick” – är därför inte generativa teknologier, enligt honom. De inbjuder inte till innovativa lösningar eftersom användare är begränsade av maskinernas slutna programvara. En snarlik kritik mot Apple har också riktats av open source-rörelsen. Även om somliga personer inom databranschen betraktat exempelvis operativsystemet iOS som synnerligen produktivt – något som inte minst en halv miljon externproducerade appar vittnar om – har Zittrain insisterat på att eftersom det inte är ett öppet system så kan det heller inte vara generativt. Den viktigaste tesen i Zittrains bok är just att ”generativa teknologier” är allra mest centrala för utvecklingen av den digitala domänen.

Vad jag vill understryka här är att trots denna slutenhet så är Apple numer världens högst värderade företag. Öppenhet är inte nödvändigtvis vägen framåt, även om Google varit framgångsrika i att få många politiker att tro det. Apples omsättning närmar sig numera ofattbara 1 000 000 000 000 (en biljon) kronor. I kraft av en innovativa mobil, en surfplatta som ensam lagt grunden för en hel bransch, samt lika snygga som kraftfulla datorer, har Apple gradvist detroniserat Microsoft som ledande teknikföretag. Apple är som bekant inte längre ett coolt nischföretag med några få procent av datormarknaden, utan en samtida (och framtida) medial storspelare beträffande såväl mjuk- som hårdvara. Apple skiljer ju sig från Microsoft och Google eftersom man byggt sitt imperium på lika delar kod som aluminium, glas och plast. Det handlar om ett slags vertikal integration à la Hollywood, där Apple har strikt kontroll över alla delar – från produktion till distribution och försäljning av form och innehåll. Den klassiska filmindustrin utgör därför ett förklaringsprisma till företagets framgångar. Apple tänker som Hollywood; man konstruerar drömprodukter och marknadsför begär.

Den öppnhetsindustri som Google står för kan såtillvida med fördel kontrasteras mot Apples slutna drömvärld. Google delar med sig av data, ger fri access till program och tjänster eftersom ökad trafikvolym på webben tjänar deras intressen. Mot detta står Apples slutna app-

universum, vilka använder internet på mer reglerade sätt. För somliga framstår därför Apple som företrädare för en sluten företagsfilosofi som låser in produkter och kod. Det är en helt rimlig kritik, men givet de enorma vinster företaget drar in är den inte speciellt produktiv. Att som Zittrain, Doctorow och andra beklaga sig över den samtida dator- och mobilutvecklingen är att missa vad som egentligen håller på att ske, nämligen att också andra digitala parametrar än öppenhet förefaller styra utvecklingen. I skrivande stund ska Apple exempelvis snart lansera ett nytt operativsystem som enligt uppgift kommer att se till att bara applikationer som licensierats av Apple får köras på datorerna; på samma sätt är iTunes idag ett verktyg som inte direkt är kopieringsvänligt eftersom personliga filer inte kan flyttas på vanligt sätt. Men likväl köper konsumenter dessa ”slutna” produkter. Marknaden består trots allt av tämligen få personer som skriver kod med behov av öppna system, därtill har Apples kunder en närmast blind tillit till företags produkter.

Snarare än att se Apple som ett renodlat IT-företag bör man därför betrakta det som ett globalt medieföretag, vilket visserligen inte själva producerar innehåll, men däremot sätter ramarna och reglerar hur media paketeras. Att integrera mjukvara och medialt innehåll har alltid varit en strategisk grundidé – gärna i olika steg, med nätet som växande distributionskanal. Från musikprogrammet iTunes över App Store till Mac App Store löper samma kommersiellt framgångsrika koncept. Anledningen är dels integreringen med Appleprodukter, dels reducerad prissättning och enkelhet i att konsumera, så kallad ”one-click buying”. Apple har följaktligen miljontals kreditkortsuppgifter kopplade till sina olika försäljningskanaler, och App Store, denna mobila lanthandel för kod är den främsta anledningen till framgången med iPhone och iPad. De centrala med dessa apparater är ju att de fungerar som ett slags personliga plattformar att fylla med datainnehåll efter eget tycke och smak. Begreppet ”öppenhet” är helt irrelevant i sammanhanget. När App Store introducerades sommaren 2008 fanns 500 appar att köpa,

ett år senare 65 000 – och idag mer än en halv miljon. Givet de initiala framgångarna med iTunes kan man emellertid notera att Apple inte tänkte sig en app-affär kopplad till iPhone när mobilen lanserades. I de första reklamfilmerna för iPhone fanns exempelvis inte ett spår av någon butik. Appar hade alltså inget med iPhone att göra – åtminstone till en början. Efter en hel del debatt under hösten 2007 då iPhone var ny, ändrade dock Apple inriktning; genom lanseringen av ett ”Software Development Kit” möjliggjorde man för utvecklare att skriva extern kod till iPhones operativsystem.

Möjligen kan man se denna tvekan som ett tecken på att Apple då alltjämt strävade efter att ha absolut kontroll, samtidigt är det mest intressanta med App Store som kommersiellt fenomen att Apple lagt grogrunden till ett kontrollerat digitala ekosystem i en tid när ett öppet internet betraktas som den självklara utgångspunkten för utveckling. Apple har bevisat motsatsen. App Store är en djungel av program, som bitvis är lika svår att hitta i som den gör Apples produkter attraktiva. Trettio procent av intäkterna på sålda appar tillfaller Apple. Det kan förefalla som ett överpris, men talar man med apputvecklare i branschen är det nästan ingen som klagar. Tvärtom är de flesta nöjda. Apple har helt enkelt gjort det möjligt för exempelvis mindre spelföretag att distribuera kod på ett mer riktat och direkt sätt än över den öppna webben. Dessutom är fördelen med Apples mobila operativsystem iOS (jämför med exempelvis Googles Android) att utvecklare alltid vet att en produkt fungerar på alla iPhones om man testat koden på sin egen.

AVSLUTNING – MOT EN NEUTRAL ÖPPENHET?

För mer än sextio år sedan publicerade medieteoretikern Harold Innis den numera klassiska studien *Empire and Communications* (1950). Där drev han tesen att det förflutnas kommunikationsformer – från papyrus och pergament till tryckpressen – förmodligen var den främsta anledning till imperiers uppgång och fall. Mönstret är kanske inte riktigt detsamma för modern informationsteknologi. Men medialt im-

periebyggande är allt annat än obekant, vilket företag som Google och Apple numera visar med all önskvärd tydlighet. Deras strategier är väsensskilda, och givetvis finns många andra starka digitala aktörer. Som den här artikeln antytt framstår begrepp som öppenhet och slutenhet som centrala faktorer för den digitala domänens samtid – och framtid. Öppenhetsindustrins logik är den mest sofistikerade, inte minst i ett mediehistoriskt perspektiv. Men exemplet med Apple visar att en diametralt annorlunda företagsstrategi faktiskt kan vara än mer framgångsrik. Det kan inte nog understrykas att Apples framgångar inte uppnåtts trots kontroll – utan just på grund av denna. Framför allt App Store framstår som ett välstrukturerat alternativ till den (kanhända alltför) öppna webben, och appkulturen – som numera också återfinns i reguljära datorer, exempelvis i konkurrentens nya operativsystem Windows 8 – antyder ett helt annat sätt att som konsument förhålla sig till digital information.

Den större frågan gäller emellertid hur det samtida medielandskapet gradvis håller på att ändra skepnad, och vilka som egentligen bestämmer spelreglerna. Under 1900-talet dominerades medielandskapet av företag och stater som producerade nyheter, kultur och nöjen genom olika kanaler, om så i tidningar, film, radio eller television. Utbudet var antingen kommersiellt eller offentligt finansierat. Med digitala teknik har under de senaste femton åren främst distributionssättet radikalt förändras. Om 1900-talet var medieproducenternas århundrade framstår det nya seklet som mediedistributörernas glansperiod. Nya distributionssätt har också ställt den traditionella medie-ekonomin på huvudet; utbud och efterfrågan fungerar online enligt nya kriterier, inte minst i sociala mediasammanhang. Som Helienne Lindvall (och andra) påpekat är fri nätservice aldrig gratis: ”Unless you’re paying for a service, you’re not the consumer – you’re the product.”

Ytterligare en konsekvens av den här utvecklingen är att det inte längre finns några tydliga medieformer – även om företag och institutioner alltjämt organiserar sig efter äldre format – endast digital information i form av data. Samtidens medieteoretiker är mycket förtjusta i

att ständigt påpeka att det inte längre existerar något innehåll; online lyssnar och tittar vi numera på databaser: ”there is no content, only data and other data”. Man kan tycka vad man vill om den här typen av mediala *oneliners*. Faktum kvarstår dock att det är medieformernas uppgradering – eller nivellering, om man så vill – till data som rubbat informationssamhällets maktbalans. Nätets nya former av kommunikativ kapitalism har inte bara förändrat de mediala uttrycken. Genom sociala medier och det molnlika nätets ständiga närvaro *är* vi ju alla idag medier. Information länkas och förmedlas, delas och distribueras. I samma sekund som vi mediekulturellt positionerat oss genom en eller annan uppdatering i molnet har dataprotokollen indexerat våra beteenden. Algoritmerna må arbeta gratis, men all data registreras. Om somliga kritiker tidigare oroade sig för (den analoga) mediesektorns monopolistiska tendenser – från ökad maktkoncentration till minskat meningsutbyte – har den diskussionen på flera sätt kommit i skymundan för en helt ny konflikt, nämligen den mellan mediebolag och IT-sektorn. I takt med att datorer blir allt viktigare för oss alla i vår vardag, om så i form av smarta mobiler, surfplattor eller interaktiva tv-skärmar, är det IT-sektorn (i vid bemärkelse) som numera sätter agendan. Det gör den förstås i kraft av sin ekonomi. Som Per Strömbäck påpekar i sin artikel i den här boken motsvarar den mediala innehållsindustrins totala omsättning i Sverige (film, böcker, musik etcetera) bara en liten del av de nationella telebolagens faktiska vinst. Det handlar helt enkelt om branscher som spelar i olika ekonomiska divisioner. Inkluderar man de sociala mediernas popularitet inser man snabbt att den traditionella mediesektorn hamnat på defensiven – såväl konceptuellt som ekonomiskt. Samtidigt producerar den ett professionellt utbud som är populärt och efterfrågas, men när det gäller nya affärsmodeller har man varit allt annat än digitalt lättfotad. Annonsmarknaden på nätet har exempelvis snabbt kommit att domineras av Google. Som Robert Levine påpekar är det såtillvida en historiens ironi att den kabelfinansierade tv-serien, *Mad Men* – vilken reklamhistoriskt hyllar konsumtionsam-

hällets genomslag – inte längre skulle kunna dra in sina inspelningskostnader enbart genom annonser.

Hur medieutvecklingen kommer att se ut de närmaste åren vet ingen. Men en blick på 1900-talets medielandskap kan ge vissa antydningar. Medieutvecklingen följer nämligen i regel en mall; ny informationsteknologi introduceras, den ger upphov till industrier som genererar imperier – om man nu följer Innis – vilka detroniseras genom kreativ förstörelse av en radikalt ny kommunikationsform. Och så börjar det hela om. Det paradoxala är att nästan alla nya medieformer till en början varit *öppna*, demokratiskt tillgängliga och utlovat en närmast gränslös kommunikation – för att sedan *sluta sig* i lika kontrollerade som centraliserade former. Så var fallet med telefonin, med radiomediet, med filmen och med televisionen. Från Bells telefonimonopol över Hollywoods vertikala integration till de internationella mediekonglomeratens framväxt de senaste decennierna är bilden densamma. Den stora frågan är om det också kommer att gälla den digitala domänen; Google och Apple utgör här olika potentiella scenarier.

Tim Wu har i boken, *The Master Switch: The Rise and Fall of Information Empires* (2010), gjort en historisk genomgång av den cykliska kommunikationsprocess som den moderna mediehistorien utgör. Men Wu är inte historiker. Hans syfte är samtida och Wu är den som myntat begreppet ”net neutrality” – nätneutralitet – det vill säga en (möjlig) lagstiftad princip om att all trafik på internet skall ha samma prioritet, och att ett telebolag, ett lierat företag eller en nätleverantör inte skall kunna köpa sig högre hastighet. En sådan princip skulle säkerställa nätet som kommunikationsmedium, har Wu hävdat, och han gör en lika elegant som övertygande mediehistorisk koppling till den öppenhet som initialt präglat all informationsteknologi.

Även .SE-bloggen behandlade i sin serie, ”Ett öppet internet”, nätneutralitetens betydelse. Tidigare under 2011 gjorde .SE också undersökningar av olika nätoperatörers påverkan på internettrafik. Då framgick bland annat att vissa mobiloperatörer systematiskt nedpriori-

terade trafik med till exempel fildelningsprotokollet Bittorrent; en annan slutsats var svårigheten att hitta information hos operatörer vad de egentligen blockerar eller prioriterar. Ytterligare andra debattörer har hävdat att vi idag bör röra oss bort från offentlighetsprincipen mot en ny form av insynsprincip. Den svenska regeringen, har det föreslagits, borde göra det möjligt för medborgare att följa hur friheten på internet begränsas genom att ge tillgång till öppna datamängder för verifikation. Vad dessa olika röster kring nätneutralitet, insyn och ett öppet nät dock förbiser är att medial öppenhet idag inte innebär samma sak som tidigare. Det existerar helt enkelt ett slags myt om öppenhetens *neutralitet* – som vissa IT-sektorer drar nytta av. Konceptet kring digital öppenhet är därför en hägring. Det är en öppenhet på några aktörers villkor – men inte andras. ”All bits are created equal”, har journalisten Jeff Jarvis nätneutralt hävdat som en parafras på USA:s självständighetsförklaring. Det låter bra. Men den förbiser att somliga digitala aktörer för närvarande tjänar stora pengar på sådana uppfattningar.

Internet utgör idag navet i många delar av våra liv: arbete, umgänge, fritid, samhälle, service och ekonomi. Nätet och vår användning av det förknippas ofta med begrepp som öppenhet, kommunikation över gränser och delaktighet. De populäraste tjänsterna är gratis att använda, men vi betalar med den data vi lämnar efter oss. Åsikter, beteenden och nätverk är vår tids valuta. Internet är på ett plan öppet och fritt, men lika mycket är det skapat av offentliga regleringar, teknik och affärsintressen.

I "Myten om internet" har redaktörerna Pelle Snickars och Per Strömbeck samlat såväl svenska som internationella skribenter för att krossa några av de myter som skapats kring internet i den offentliga debatten.

I detta förhandstryck återfinns redaktörernas egna bidrag till antologin. Boken utkommer i sin helhet den 15 september på Volante förlag.

Läs mer på www.mytenominternet.se

För beställningar, recensionsexemplar eller andra frågor kontakta Olle Grundin på Volante, 08-702 15 19 eller olle@volante.se